

In addition to the problems of the history of peasantry and agrarian production, the symposiums show keen interest in contemporary issues of agricultural production and social problems of the village. Participants analyze and develop approaches to overcoming the current negative trends in agricultural development, and include recommendations on the use of historical experience to solve institutional problems in rural areas. In this, the symposiums more than once directly acquainted with the work of agricultural enterprises, not in-office studied the situation of the workers of the village. Participants of the symposiums pay tribute to the practices of agricultural production that support, create conditions for the work of historians-agrarians, give an opportunity to get acquainted with the realities of modern rural life in all its aspects.

Key words: agrarian history, symposium, scientific society of historians-agrarians, research institute of peasantry, historical and agrarian research.

УДК 930.1(477) «192»

Н. А. Ковальова

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро)

СЕЛЯНСЬКА/АГРАРНА РЕВОЛЮЦІЯ В УКРАЇНІ: ДИСКУСІЇ В ІСТОРІОГРАФІЇ 1920-Х РР.

У статті проаналізовано основні підходи в історіографії 1920-х рр. щодо оцінки ролі селянства Наддніпрянської України в революційному процесі початку ХХ ст.: селянська революція, аграрна революція, національно-демократична революція. З'ясовано позицію українських істориків-аграрників в історіографічному дискурсі 1920-х рр., зокрема встановлено особливості селянської революції в Україні. Виявлено вплив суспільно-політичної ситуації на розвиток досліджень з аграрної історії.

Ключові слова: селянська/аграрна революція, селянство, селянський рух, М. Покровський, С. Дубровський, М. Рубач, М. Яворський.

Постановка проблеми. Визначальними рисами історіографічного процесу в радянській Україні 1920-х рр. було становлення нових наукових осередків та дослідницьких концепцій. Провідну роль у дослідженні проблем селянства відіграв харківський осередок українських істориків-марксистів. Саме під їх впливом було сформовано концепцію аграрної революції, в контексті якої висвітлювалася роль селянства Наддніпрянської України в подіях початку ХХ ст. Російські радянські історики аналізували роль селянства цього періоду крізь призму селянської революції, етапами якої виступали події 1902 р., 1905 – 1906 рр. та 1917 р. В дискусіях 1920-х рр. сформувалися основні концептуальні засади висвітлення селянського руху з позиції класової боротьби – організованої і керованої пролетаріатом, але в Україні він мав свої особливості

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними дослідниками розкрито окремі аспекти історіографічного дискурсу 1920-х рр. в галузі аграрної історії. Характеристиці історіографічної ситуації 1920-х рр. присвячено монографію С. Водотики [1], у якій визначено здобутки основних наукових осередків,

вплив суспільно-політичної ситуації на розвиток історичних досліджень. Загальну картину дискусії 1920-х рр. щодо змісту концепції аграрної революції у працях російських радянських істориків подав в окремій статті В. Кабанов [2]. Зміст концепції селянської революції М. Покровського проаналізував черкаський дослідник І. Фареній [3]. Основні напрями наукових пошуків українських радянських істориків з історії селянства перших десятиріч ХХ ст. охарактеризовано нами в спеціальній монографії [4, 11-21]. Загалом стан вивчення проблеми селянської революції потребує узагальнення, систематизації та відтворення недостатньо досліджених аспектів, зокрема з'ясування основних теоретико-методологічних підходів у дискусіях 1920-х рр.

Метою публікації є аналіз основних підходів, які стали визначальними в розробці в 1920-х рр. концепцій селянської/аграрної та національної революцій, виявлення їх характерних рис.

Виклад основного матеріалу. Основні напрями наукових пошуків російських радянських істориків визначила концепція пролетарської революції М. Покровського, яка вважалася «основним стрижнем революційного руху в Росії» і була панівною до 1936 р. Основні положення концепції викладено у працях М. Покровського з історії революції 1905 р., статтях і доповідях з історії революції 1917 р. і громадянської війни. Разом із цим М. Покровський підтримував концепцію селянської революції, початком якої вважав селянські бунти кінця ХVІІІ ст. [2, 31, 35]. Основними учасниками селянського руху вважалися біднота і зубожіле селянство (союзники пролетаріату), при цьому було виокремлено і дрібнобуржуазну течію в селянському русі, тобто середняків [5, 15-17, 27-28]. Концепцію селянської революції підтримали А. Шестаков (1923 р.) [6], С. Дубровський, Б. Граве (1925 р.) [7, 107]. Таким чином, у 1920-х рр. визнавалися дві революції в Росії: пролетарська і селянська.

У межах концепції селянської революції вивчали події в українському селі російські радянські дослідники 1920-х рр. С. Дубровський, А. Шестаков, Я. Яковлев. С. Дубровський проаналізував різні етапи селянської революції. Подіям 1902 р. у Полтавській і Харківській губерніях присвячено окрему статтю, підготовлену у співавторстві з Б. Граве [7], у якій з'ясовано мотивацію погромницької діяльності селянства (насамперед продовольчий характер виступів), оцінено учасників виступів (констатовано активну роль молоді), селянську ідеологію й тактику. Соціально-економічні передумови революції (1905 – 1907 рр., 1917 р.) та особливості розвитку селянського руху розкрито у монографії Дубровського «Очерки русской революции» [8]. У 1927 р. була опублікована праця з історії селянського руху 1917 р., у якій С. Дубровський розкривав причини селянської боротьби (відповідно до ленінських настанов), основні форми селянського руху, проаналізував аграрні програми політичних партій [9]. При цьому історик частково визнавав політичні вимоги селянства.

Критиком і опонентом С. Дубровського щодо недооцінки тим політичного характеру селянських бунтів виступав учасник подій 1905 – 1907 рр., А. Шестаков [10, 270]. Учасності селянства в революціях він присвятив значну кількість праць [див., напр.: 6], у яких аналізував форми селянського руху, селянські



організації. А. Шестаков займав найконсервативнішу позицію серед дослідників селянської революції.

Порайонну схему розвитку селянського руху в 1917 р. розробив, а також видав кілька документальних збірників з його історії Я. Яковлев [11], який мав солідний досвід партійної і військової діяльності: в 1918 – 1920 рр. був керівником Катеринославського й Київського губкомів партії, начальником політвідділу 14-ї армії, головою Харківського губкому, членом ВУЦВК. За «мирні» форми селянської боротьби та недостатнє висвітлення впливу більшовицької партії на селянство в 1917 р. він зазнав гострої критики з боку російських істориків, зокрема А. Шестакова.

Російські радянські дослідники вивчали широкий спектр інших проблем: діяльність політичних партій серед селянства в 1905 – 1907 рр. (Є. Мороховець), соціальні групи і класи (А. Хрящева, О. Чаадаєва), аграрну політику небільшовицьких режимів (О. Гуковський, Д. Кін), селянський повстанський рух (М. Кубанін). Дотримуючись економічних засад вивчення селянського руху, вони намагалися з'ясувати й суспільно-політичне тло селянської революції.

Натомість українські дослідники 1920-х рр. виступили прихильниками концепції аграрної революції: Т. Каретникова, В. Качинський, М. Рубач, В. Якиманський [12-15]. Суть концепції найбільш чітко висловив М. Рубач: під аграрною революцією українські марксистки розуміли «революційну боротьбу селянства за землю, що досягла найширших розмірів та великої глибини». Ця боротьба спрямовувалася проти поміщиків-кріпосників і була складовою загального революційного процесу [16, 259]. Основну увагу українські дослідники 1920-х рр. зосередили на вивченні таких проблем: земельна політика радянської влади та наслідки аграрної революції; селянський рух (1902 р., 1905 – 1907 рр., 1917 – 1918 рр.). Останній досліджувався відокремлено, на певних етапах.

Інших поглядів в оцінці рушійних сил селянського руху, ніж М. Покровський, дотримувалася представниця наукової школи Д. Багалія, Н. Мірза-Авакянц. У 1924 р. часопис «Червоний шлях» опублікував її наукову розвідку «Селянські рухи 1902 року на Полтавщині» [17]. Авторка ґрунтовно проаналізувала економічні умови селянського господарювання в Полтавській губернії кінця XIX – початку XX ст. і констатувала зубожіння дрібного селянського господарства. Дослідниця визначила дві причини селянських виступів (незадовільний економічний стан селянства та неврожай 1901 р.), спростувавши роль політичної агітації як причини бунтів [18, 146]. Вона розкритикувала твердження М. Покровського про керівну роль середняків. На її думку, селянські рухи 1902 р. мали стихійний характер, їх учасниками виступали переважно найбідніші селяни, а сільська адміністрація очолювала ці бунти. Виступи 1902 р. Н. Мірза-Авакянц класифікувала як початок соціальної боротьби селянства, виступи 1905 – 1906 рр. – її другу стадію. Однак ця боротьба не мала програми, була відірваною від інших класів [19, 129]. У брошурі «Селянські розрухи на Україні 1905 – 1907 року» (1925 р.) причинами селянських виступів дослідниця визначила: тяжкий економічний стан селянських господарств, деякий вплив політичних партій, війна з Японією, неврожай 1905 р. [20, 10].

Селянський рух дослідниця оцінювала як підготовку до жовтневих подій 1917 р.

З точки зору класової боротьби досліджував селянський рух 1917 р. М. Рубач. У 1920-х рр. він працював у Харкові редактором журналу «Літопис революції», завідувачем Центрального архівного управління УСРР. У статті «Аграрная революция на Украине в 1917 г.» [14] він простежив такі проблеми: ліквідацію великого поміщицького землеволодіння і землеволодіння заможних селян («куркулів»), виокремив п'ять основних етапів у розвитку селянської боротьби в 1917 р. Таким чином, М. Рубач обґрунтував підстави ліквідації радянською владою поміщицького землеволодіння та «розкуркулення» заможного селянства.

Дослідження українських науковців 1920-х рр. сприяли поширенню в історичній науці уявлення про переважно економічний характер селянського руху 1917 р. та його незначні масштаби, підтвержені статистикою Тимчасового уряду [21]. Таку позицію займали більшість українських вчених, зокрема, зосереджених навколо журналу «Літопис революції».

Спробу трактувати питання національно-визвольної боротьби українського народу в 1917–1921 рр. в руслі марксистської методології зробив М. Яворський. Свої висновки щодо осмислення національних особливостей революційного процесу в Україні він виклав у статті «Проблема української націонал-демократичної революції у 1917 р., її історичні основи та рухові сили» (1927 р.). Основним змістом революції 1917 р. в Україні він визначив вирішення селянського питання [22, 123; 23, 104]. Рушійними силами цієї революції, на його думку, виступали: заможне селянство; основна маса селян; українська інтелігенція. Український пролетаріат у більшості своїй не був охоплений революцією [23, 96]. У середовищі заможного селянства він виокремив два типи – феодалне і фермерське, останнє було ватажком селянських рухів, починаючи з 1905 р. [22, 119]. Подальший розвиток революції М. Яворський пояснював суперечностями між цими двома типами заможного селянства («теорія двокуркульства»), а поразку революції – через невіршеність аграрної проблеми. Сам дослідник гостро критикував український національно-визвольний рух. Однак ігнорування традиційних рушійних сил, якими для марксизму були пролетаріат і селянство, найбільше обурило опонентів М. Яворського. 90% дослідників виступили проти його «теорії двокуркульства» [24, 309].

Відмінність українських умов революції від загальноросійських обстоював В. Сухино-Хоменко: в 1905 р. більш високий рівень аграрного капіталізму зумовлював більшу зацікавленість українських селян у знищенні поміщицького і «куркульського» землеволодіння та водночас слабкість українського пролетаріату та буржуазії [25, 79, 86, 88]. Щодо 1917 р. дослідник вказував на високий рівень диференціації серед селянства й існування двох видів «куркулів»: «зачеплені» аграрною революцією і «незачеплені» нею. На його думку, аграрна революція оминула місто і Центральну Раду [25, 111]. Стан більшовицького руху в Україні в 1917 р. він деталізував в окремій статті [26]. Таким чином, В. Сухино-Хоменко запропонував інший погляд на проблему рушійних сил революції в Україні, але не конкретизував свою теорію. Головною

думкою його статей була відмінність українського історичного процесу від загальноросійського. Національне питання для українських істориків-марксистів виявилось надзвичайно болючим, як і недооцінка ролі пролетаріату в революційних подіях. Ці причини зумовили хвилю критики й самокритики обох історичних схем наприкінці 1920-х рр.

1928 р. став вирішальним для радянської історіографії: Всесоюзна конференція істориків-марксистів, яка відбулася на рубежі 1928 – 1929 рр., започаткувала новий період у розвитку радянської історичної науки як марксистської. Теза про «керівну роль» пролетаріату в революційних подіях початку ХХ ст. поступово увійшла до історичних праць [5].

Унаслідок втручання ЦК КП(б)У українські дослідники з весни 1929 р. розпочали критику ідей М. Яворського. Виступив з критикою «яворщини» і М. Рубач, хоча Всесоюзне товариство істориків-марксистів вважало її недостатньою [27, 155-156].

У 1932 р. бригада Інституту червоної професури (Г. Слюсаренко, П. Гнідаш, В. Круть, І. Кравченко) на сторінках «Історика-марксиста» розкритикувала публікації журналу «Літопис революції» за 1931 р. Автора статті «Селянський рух на Київщині за часів австро-германської окупації та гетьманщини» Г. Карпенка [28] було звинувачено у впливі «яворщини», неправильній оцінці селянського руху в 1917 р.: він не розкривав боротьбу проти «куркульства» і не показав зв'язок із боротьбою за радянську владу [29, 135-136]. Зазнала критики й стаття А. Іргізова «Селянський рух 1917 року на Київщині» [30] через недостатній показ класових суперечностей та боротьби в селянському середовищі [29, 136-137]. Загалом автори рецензії звинуватили редакцію «Літопису революції» в допущенні цілої низки «грубих політичних помилок» «троцькістського і правоопортуністичного» характеру й висловили обурення припиненням виходу журналу (не вийшли номери 5 і 6 за 1931 р.) замість «негайного виправлення ... помилок і негайної перебудови» своєї роботи [29, 141].

У 1934 р. М. Рубач у журналі «Історик-марксист» змушений був розкритися в допущених раніше «значних політичних помилках», особливо в ідеї потреби «додаткової схеми» для вивчення особливостей пролетарської революції в Україні, запропонованої ним 1930 р. Також він змушений був визнати класову диференціацію серед селянства вже напередодні 1917 р. [31, 29, 33]. У 1935 р. М. Рубач був заарештований. У січні 1936 р. його звільнили, але з партії виключили за «націоналістичні тенденції». У 1930-х рр. були знищені цілі наукові школи, зазнали переслідувань багато українських та російських істориків (серед останніх – С. Дубровський).

«Короткий курс історії ВКП(б)» визначив наслідки аграрної революції для селянства СРСР, які не переглядалися дослідниками практично до початку 1960-х рр.: кількість отриманої землі, реманенту тощо [32, 200, 212]. Також визнавалося посилення соціального розшарування в селянському середовищі й загострення класової боротьби вже з початку ХХ ст. [32, 7-8]. В історичній науці утвердилася концепція єдиної соціалістичної революції.

Висновки. Отже, дослідження російських істориків будувалися на основі концепції селянської революції, запропонованої М. Покровським. Вони вивчали

широкий спектр проблем: діяльність політичних партій серед селянства, становище інших верств сільського населення («куркульства», поміщицтва), аграрну політику небільшовицьких режимів. Українські історики розглядали селянську боротьбу за землю в економічному контексті, як концепцію аграрної революції. У центрі їх уваги перебували проблеми земельної політики радянської влади та її наслідки; селянський рух різних періодів (1902 р., 1905 – 1907 рр., 1917 – 1918 рр.). Спільною рисою цих концепцій був аналіз селянського руху крізь призму класової боротьби пролетаріату й селянства проти великих землевласників. Концепція аграрної революції українських дослідників передбачала економічне обґрунтування вимог селян та мотивації його участі у бунтах. Російські історики допускали часткову наявність політичних вимог селянства й ширше коло учасників боротьби (участь заможного селянства). Національні аспекти революції в Україні в руслі марксистської методології спробували розкрити М. Яворський та В. Сушино-Хоменко, однак їх ідеї були розкритиковані і засуджені. Найбільш дискусійною виявилася проблема рушійних сил революції в Україні, зокрема роль заможного селянства.

Список використаної літератури та джерел

1. Водотика С. Г. *Історична наука УСРР 1920-х років: соціополітичні, організаційні та концептуальні основи функціонування*. Херсон: ХЮІ ХНУВС, 2006. – 336 с.
2. Кабанов В. В. *Аграрная революция в России* / В. В. Кабанов // *Вопросы истории*. – 1989. – № 11. – С. 28-45.
3. Фареній І. А. *Концепція «селянської революції» у науковій спадщині Михайла Покровського* / І. А. Фареній // *Український селянин*. – 2017. – Вип. 17. – С. 68-72.
4. Ковальова Н. А. *Селяни, поміщики і держава: конфлікти інтересів. «Аграрна революція» в Україні 1902 – 1922 рр.* / Н. А. Ковальова. – Дніпропетровськ: ЛІРА, 2016. – 368 с.
5. Горин П. *Историческое обоснование Октябрьской революции в работах М. Н. Покровского* / П. Горин // *Пролетарская революция*. – 1928. – № 10. – С. 5-28.
6. Шестаков А. В. *Бунт земли (крестьянская революция 1905 – 1906 г.)* / А. В. Шестаков. – М.: Красная новь, 1923. – 112 с.
7. Дубровский С. *Крестьянское движение накануне революции 1905 г.* / С. Дубровский, Б. Граев // *На аграрном фронте*. – 1925. – № 11-12. – С. 107-122.
8. Дубровский С. М. *Очерки русской революции* / С. М. Дубровский. – М.: Новая деревня, 1923. – Вип. 1. *Сельское хозяйство*. – 418 с.
9. Дубровский С. *Крестьянство в 1917 году* / С. Дубровский. – Москва; Ленинград: Госиздат, 1927. – 148 с.
10. Дубровский С. М. *Крестьянство в 1905 г. (Стенограмма доклада на публичном заседании 20 ноября 1925 г.)* / С. М. Дубровский // *Историк-марксист*. – 1926. – Т. 1. – С. 256-279.
11. Яковлев Я. А. *Крестьянская война 1917 года* / Я. А. Яковлев // *Аграрная революция. В 4-х т. / под. ред. В. П. Милютин*. – М.: Изд-во Ком. академии, 1928. – Т. II. *Крестьянское движение в 1917 г.* – С. 83-92.
12. Каретникова Т. *Аграрна революція на Україні* / Т. Каретникова // *Більшовик України*. – 1927. – № 11. – С. 44-51.
13. Качинский В. *Очерки аграрной революции на Украине* / В. Качинский. – Харьков: Державне вид-во Укр., 1922. – Вип. 1. *Уравнительный раздел земли*. – 107 с.; Качинский В. *Очерки аграрной революции на Украине* / В. Качинский. – Харьков: Госуд. изд-во Украины, 1923. – Вип. 2. *Обобществление сельского хозяйства*. – 111 с.



14. Рубач М. А. Аграрная революция на Украине в 1917 г. / М. А. Рубач // *Летопись революции*. – 1927. – № 5-6. – С. 7-45; Рубач М. А. Аграрная революция на Украине в 1917 г. / М. А. Рубач // *Летопись революции*. – 1928. – № 1. – С. 29-51.
15. Якиманский В. А. К итогам аграрной революции на Украине. По данным анкетного обследования 1922 г. / В. А. Якиманский. – Харьков : ЦСУ УССР, 1924. – 37 с.
16. Рубач М. А. Треба дійсно виправити (Про брошуру Анор. Річицького «Центральна Рада») / М. А. Рубач // *Літопис революції*. – 1930. – № 3-4. – С. 257-270.
17. Мірза-Авакянц Н. Селянські рухи 1902 року на Полтавщині / Н. Мірза-Авакянц // *Червоний шлях*. – 1924. – № 7. – С. 143-158; № 8-9. – С. 144-165; № 10. – С. 105-129.
18. Мірза-Авакянц Н. Селянські рухи 1902 року на Полтавщині / Н. Мірза-Авакянц // *Червоний шлях*. – 1924. – № 7. – С. 143-158.
19. Мірза-Авакянц Н. Селянські рухи 1902 року на Полтавщині / Н. Мірза-Авакянц // *Червоний шлях*. – 1924. – № 10. – С. 105-129.
20. Мірза-Авакянц Н. Селянські розрухи на Україні 1905 – 1907 року / Н. Мірза-Авакянц. – Харків : Держ. вид-во України, 1925. – 71 с.
21. Козаченко А. Селянський рух 1917 року на Україні / А. Козаченко // *Селянський будинок*. – 1927. – № 12. – С. 28-33.
22. Яворський М. Проблема української націонал-демократичної революції у 1917 р., її історичні основи та її рухові сили / М. Яворський // *Червоний шлях*. – 1927. – № 2. – С. 108-134.
23. Яворський М. Проблема української націонал-демократичної революції у 1917 р., її історичні основи та рухові сили / М. Яворський // *Червоний шлях*. – 1927. – № 4. – С. 93-116.
24. Дискусія з приводу схеми історії України М. Яворського // *Літопис революції*. – 1930. – № 2. – С. 267-326.
25. Сухино-Хоменко В. З приводу особливостей пролетарської революції на Україні / В. Сухино-Хоменко // *Літопис революції*. – 1928. – № 4. – С. 79-119.
26. Сухино-Хоменко В. З гарячою головою нема руками спокою / В. Сухино-Хоменко // *Літопис революції*. – 1929. – № 2. – С. 231-254.
27. Иванов М. Рец. на: «Літопис революції» за 1929 г., №№ 1, 2, 3, 4 и 5-6 / М. Иванов // *Пролетарская революция*. – 1930. – № 10. – С. 152-156.
28. Карпенко Г. Селянський рух на Київщині за часів австро-германської окупації та гетьманщини / Г. Карпенко // *Літопис революції*. – 1931. – № 1-2. – С. 67-91.
29. Слюсаренко Г. «Літопись революции». Журнал истпарта КП(б)У, № 1-2, 3, 4 за 1931 г. / Г. Слюсаренко, П. Гнидаш, В. Круть, И. Кравченко // *Историк-марксист*. – 1932. – Т. 3. – С. 135-141.
30. Ірзізов А. Селянський рух 1917 року на Київщині / А. Ірзізов // *Літопис революції*. – 1931. – № 4. – С. 3-34.
31. Рубач М. Кисторіи крестьянских восстаний накануне октября 1917 г. (Материалы по Украине) / М. Рубач // *Историк-марксист*. – 1934. – Т. 3. – С. 29-58.
32. История Всесоюзной Коммунистической партии (большевиков). Краткий курс / под ред. комиссии ЦК ВКП(б). – М. : Госполитиздат, 1945. – 351 с.
- conflicts of interest. «Agrarian Revolution» in Ukraine 1902 – 1922. Dnipropetrovsk: LIRA (in Ukr.)
5. Gorin, P. (1928). Historical justification of the October Revolution in the works of M. N. Pokrovskiy. *Proletarskaia revoliutsia (The Proletarian Revolution)*, 10, 5-28 (in Russ.)
6. Shestakov, A. V. (1923). Riot of the land (peasant revolution 1905–1906). Moscow: Red Nova (in Russ.)
7. Dubrovskiy, S., & Grave, B. (1925). The peasant movement on the threshold of the revolution in 1905. *Na agrarnom fronte (On the agrarian front line)*, 11-12, 107-122 (in Russ.)
8. Dubrovskiy, S. M. (1923). Essays on the Russian revolution. Moscow: New country, 1 (in Russ.)
9. Dubrovskiy S. (1927). *Peasantry in 1917*. Moscow; Leningrad: State Publishing House (in Russ.)
10. Dubrovskiy, S. M. (1926). Peasantry in 1905. (Shorthand report at a public meeting on November 20, 1925). *Istoriemarkist (The Marxist historian)*, 1, 256-279 (in Russ.)
11. Yakovlev, Ya. A. (1928). The peasant war of 1917. The agrarian revolution. Moscow: Publishing house Com. Academy, 1928, II, 83-92 (in Russ.)
12. Karetnikova, T. (1927). Agrarian Revolution in Ukraine. *Bilshovyk Ukrainy (Bolshevist of Ukraine)*, 11, 44-51 (in Ukr.)
13. Kachinskiy, V. (1922). Analytical reviews of the agrarian revolution in Ukraine. Kharkov: State Publishing House of Ukraine, 1. (in Russ.); Kachinskiy, V. (1923). Analytical reviews of the agrarian revolution in Ukraine. Kharkov: State Publishing House of Ukraine, 2 (in Russ.)
14. Rubach, M. A. (1927). The Agrarian Revolution in Ukraine in 1917. *Letopis revoliutsii (Chronicle of the Revolution)*, 5-6, 7-45 (in Russ.); Rubach, M. A. (1928). The Agrarian Revolution in Ukraine in 1917. *Letopis revoliutsii (Chronicle of the Revolution)*, 1, 29-51 (in Russ.)
15. Yakimanskiy, V. A. (1924). The results of the agrarian revolution in Ukraine. According to the questionnaire survey of 1922. Kharkov: Central Statistical Administration of the USSR (in Russ.)
16. Rubach, M. A. (1930). It is necessary to correct (About the pamphlet of Andrei Richetskiy «Central Council»). *Litopys revoliutsii (Chronicle of Revolution)*, 3-4, 257-270 (in Ukr.)
17. Mirza-Avakyants, N. (1924). Peasant movements of 1902 in the Poltava region. *Chervonyi shliakh (Red way)*, 7, 143-158; 8-9, 144-165; 10, 105-129 (in Ukr.)
18. Mirza-Avakyants, N. (1924). Peasant movements of 1902 in the Poltava region. *Chervonyi shliakh (Red way)*, 7, 143-158 (in Ukr.)
19. Mirza-Avakyants, N. (1924). Peasant movements of 1902 in the Poltava region. *Chervonyi shliakh (Red way)*, 10, 105-129 (in Ukr.)
20. Mirza-Avakyants, N. (1925). Peasants' ruin in Ukraine from 1905 to 1907. Kharkov: State Publishing House of Ukraine (in Ukr.)
21. Kozachenko, A. (1927). Peasant movement of 1917 in Ukraine. *Selianskyi budynok (Peasant House)*, 12, 28-33 (in Ukr.)
22. Yavorskiy, M. (1927). The problem of the Ukrainian national-democratic revolution in 1917, its historical foundations and its motive forces. *Chervonyi shliakh (Red Road)*, 2, 108-134 (in Ukr.)
23. Yavorskiy, M. (1927). The problem of the Ukrainian national-democratic revolution in 1917, its historical foundations and its motive forces. *Chervonyi shliakh (Red Road)*, 4, 93-116 (in Ukr.)
24. Discussion about the arrangement of Ukrainian history by M. Yavorskiy (1930). *Litopys revoliutsii (Chronicle of the Revolution)*, 2, 267-326 (in Ukr.)
25. Sukhino-Khomenko, V. (1928). About the peculiarities of the proletarian revolution in Ukraine. *Litopys revoliutsii (Chronicle of Revolution)*, 4, 79-119 (in Ukr.)
26. Sukhino-Khomenko, V. (1929). A young man in a hurry. *Litopys revoliutsii (Chronicle of Revolution)*, 2, 231-254 (in Ukr.)
27. Ivanov, M. (1930). Review of: «The Chronicle of the Revolution» for 1929, Nos. 1, 2, 3, 4, and 5-6. *Proletarskaia revoliutsia (Proletarian Revolution)*, 10, 152-156 (in Russ.)
28. Karpenko, G. (1931). Peasant movement in the Kyiv region

References

1. Vodotyka, S. G. (2006). Historical studies of the USSR of 1920's: socio-political, organizational and conceptual foundations of functioning. Kherson: Kherson Law Institute of Kharkiv National University of Internal Affairs (in Ukr.)
2. Kabanov, V. V. (1989). Agrarian Revolution in Russia. *Voprosy istorii (Questions of the history)*, 11, 28-45 (in Russ.)
3. Farenij, I. A. (2017). The concept of «peasant revolution» in the scientific heritage of Michael Pokrovskiy. *Ukrainskyi selianyn (Ukrainian peasant)*, 17, 68-72 (in Ukr.)
4. Kovalyova, N. A. (2016). Peasants, landlords and the state:

during the Austro-Germanic occupation and Hetmanate. *Litopys revoliutsii (Chronicle of the Revolution)*, 1-2, 67-91 (in Ukr.)

29. Slyusarenko G., Gnidash, P., Krut, V., Kravchenko, I. (1932). «Chronicle of Revolution». Magazine of the history of the party CP(b)U, № 1-2, 3, 4 for 1931. *Istoriik-marksist (The Marxist historian)*, 3, 135-141 (in Russ.)

30. Irgizov, A. (1931). Peasant movement of 1917 in the Kyiv region. *Litopys revoliutsii (Chronicle of the Revolution)*, 4, 3-34 (in Ukr.)

31. Rubach, M. (1934). To the history of peasant revolts on the eve of October 1917 (Materials in Ukraine). *Istoriik-marksist (The Marxist historian)*, 3, 29-58 (in Russ.)

32. The history of All-Union Communist Party (Bolsheviks). A brief history (1945). Edited by the Central Committee of the All-Union Communist Party Of the Bolsheviks. Moscow. State Publishing House of Political literature (in Russ.)

N. Kovalyova

PEASANT/AGRARIAN REVOLUTION IN UKRAINE: DISCUSSIONS IN THE HISTORIOGRAPHY OF THE 1920'S

This article is concerned with the analysis of three concepts of the peasantry participation in the revolutionary process of the early twentieth century, which originated in the historiography of the 1920's: the peasant revolution, the agrarian revolution and the national democratic revolution in the Dnieper Ukraine. There have been determined the national peculiarities of the peasant revolution in Ukraine in the interpretation of researchers of 1920-s.

The purpose of the research lies in the investigation of the main criteria that have become fundamental in the development of the concepts of peasant / agrarian and national revolutions, the identification of their characteristic features.

It has been established that within the concept of peasant revolution, events in the Ukrainian village of the early twentieth century were studied by Russian soviet researchers of the 1920's (S. Dubrovskiy, A. Shestakov, Ya. Yakovlev). Within the framework of the agrarian revolution concept, the Ukrainian historians (T. Karetnikova, V. Kachinskiy, M. Rubach, V. Yakimanskiy) have investigated a social behavior of peasantry.

The common feature of these concepts was an analysis of peasant movement through the prism of class struggle of the proletariat and the peasantry against the great landowners. The concept of the agrarian revolution in the handling of Ukrainian scholars foresaw the economic justification of the peasants' demands and the motivation for his participation in riots. Russian researchers allowed a partial presence of political demands of the peasantry and a wider range of participants in the struggle (participation of well-to-do peasantry).

Without participation of the proletariat the revolution development in Ukraine was represented by Ukrainian Marxist historians, particularly by M. Yavorskiy. In the course of the national revolution in Ukraine, in his opinion, the main role belonged to the peasants and the Ukrainian intellectuals. The well-to-do peasantry led the struggle.

The scientific novelty of the study is in generalization, classification of discussions of the 1920's in regards to agricultural history, as well as the study of under-investigated issue – criteria, which defined the assessment by Ukrainian historians of the peasantry role of Dnieper Ukraine in revolutionary process of the early twentieth century.

The investigation of Russian historians was premised on the basis of the concept of peasant revolution, proposed by M. Pokrovskiy. They studied a wide range of problems: the activity of political parties among peasants, the situation of other segments of the peasant population («rich peasants», landlords), and agrarian policy of non-Bolshevistic regimes. Ukrainian historians considered the peasant land war in an

economic context, as the concept of an agrarian revolution. In the center of their attention were the problems of land policy of Soviet power and its consequences; peasant movement of different periods (1902, 1905 – 1907, 1917 – 1918 years). The national aspects of the revolution in Ukraine, in line with the Marxist methodology, were attempted by M. Yavorskiy and V. Sukhinho-Khomenko, but their ideas were criticized and denounced: the problem of the driving forces of the revolution in Ukraine, in particular the role of the wealthy peasantry, was the most controversial.

Key words: peasant/agrarian revolution, peasantry, peasant movement, M. Pokrovskiy, S. Dubrovskiy, M. Rubach, M. Yavorskiy.

УДК 930'06-053.6(477)

Н. В. Полтавець

аспірант кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОЇ МОЛОДІ УСРР

У статті представлено огляд сучасних напрацювань вітчизняних істориків, що розкривають становище сільської молоді 1920-х років. Висвітлено основні напрями та підходи до дослідження молодого покоління українського села в означений період. З'ясовано, що у більшості наукові праці спрямовані на дослідження лише організованої частини сільської молоді. Доведено, що у сучасній українській історіографії наразі немає підготовленої роботи, яка б комплексно розкрила соціальний портрет молоді. Автором окреслено питання, які потребують подальшого вивчення та наукового пошуку.

Ключові слова: сучасна історіографія, сільська молодь, молодіжний рух, громадські об'єднання.

Постановка проблеми. Сьогодні перед Україною стоять виклики щодо розбудови усіх структур демократичного громадянського суспільства. Тому серед актуальних проблем – формування та роль і місце у сучасному суспільстві селянської молоді, яка є особливою соціально-демографічною групою. Проблеми молоді завжди були актуальними, оскільки зумовлювали подальший суспільний поступ. Так, у 1920-ті рр. відбувалися процеси, які щонайменше на десятиліття визначили розвиток суспільства. Вивчення проблем становища селянської молоді в 1920-х рр. може показати закономірності сприйняття молодими людьми суспільного життя, адаптації до нього, які виявляться придатними для аналізу сучасних реалій. Усебічне дослідження явищ соціального становища сільської молоді цього періоду сприятиме глибшому уявленню про витоки суспільних процесів не лише 1930-х – 1950-х рр., а й можливо і сьогодні. З огляду на це не стане зайвим аналіз сучасних наукових напрацювань з історії сільської молоді УСРР.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття українськими науковцями зроблені певні кроки у вивченні стану дослідження молодіжної проблеми 1920-х рр. Цілий ряд праць присвячено діяльності молодіжних громадських організацій. Їх автори В. Прилуцький [1-4], В. Коцур, В. Молоткіна [5-6], Ю. Степанчук [7], М. Фролов [8], Н. Земзюліна [9], О. Стадник [10],